

N:o 178.

Af Herr J. E. Johansson: Angående anslag af låneunderstöd till sjön Temnarens sänkning.

Inom vårt land torde numera icke af någon bestridas, att jordbruket är moder- eller hufvudnäringen, och att odlings-, vattenaftappnings- och sjösänkingsföretag äro af stor vigt och högst nödvändiga, då derigenom kan torrläggas, odlas och till produktionsförmåga uppbringas hittills, genom öfversvämningar och fördränkningar, odugliga, men dock skattlagda marker, som nu icke ega något värde hvarken för den enskilda jordegaren eller för staten. Ett af de större af sådana företag är frågan om sjön *Temnarens* sänkning och upprensning af dess tillopp. Denna sjö, som är belägen inom Wåla härad af Westerås län samt Bälinge, Norunda och Örbyhus härad af Upsala län, dels öfversvämmar och dels fördränker en areal approximativt beräknad till 13,500 tunnland, eljest sällsynt god och odlingsbar jord. Frågan om denna sjös sänkning är mera än tvänne sekel gammal, och har under detta århundrade flerfaldiga gånger varit behandlad, ehuru utan resultat, dels till följd af den dertill erforderliga stora kostnaden, hvilken jordegarna icke förmått bestrida, dels i brist på lättade kommunikationer och dels genom förra vattenverksegares obenägenhet att medgifva någon förändring i sina vattendämnings-privilegier. Att frågan icke är ny kan inhemtas af följande i korthet sammanfattade historiska förhållanden:

År 1650 anfördes besvär af Wåla och Harbo socknemän öfver dämningen i Tierps ån genom anläggning af Ullfors bruk, i anledning hvaraf bruksegaren år 1661 anbefalldes, att hålla kungsådra i bruksdammen öppen. Detta påbud efterlefdes icke, hvarföre klagomål förnyades deröfver år 1664.

År 1707 ombyggdes bruksdammen, och utskofvet för flodvattnet inskränktes, hvarföre en rättgång af jordegarne väcktes, som slutligen genom Kongl. Svea Hofrätts dom år 1717 afgjordes så, att *kungsådra borde der lägenhet sådant medgåfve, hållas öppen till minst 12 almars bredd samt hindren för vattnets fria lopp uti ån genom rensning undanrödjas*. Derefter uppstod åter tvist om vattendämningar vid Odensfors qvarn, hvilket slutligen genom Kongl. Svea Hofrätts dom år 1724 blef förbjudet.

År 1757 upptogs en kanal för vattnets afledande från Harforssen, i följd af den i 1717 års dom påbjudna rensning.

År 1815 uppgjordes af Major J. Forssell plan och förslag till sjön Temnarens sänkande genom upptagande af en kanal, hvarigenom sjön ansågs kunna sänkas 4 fot, för en kostnad af 16,666 R:dr 32 sk. Banko, utom lösen för Odensfors qvarn som måste rifvas.

År 1818 hölls af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län besigtning utefter Tierps-ån, dervid vitsordades den obestriddiga nytta sjön Temnarens sänkning skulle medföra, enär de sjön och åsträckan omgifvande fälten endast frambringade ett uselt starrhö, och sjön årligen inkräktade på den jemna marken, samt belägenheten vore sådan, att på en mils afstand från sjön till Odensfors qvarn, ofta ända till ½dels mil från ån den af naturen bördiga marken, om våren endast vore en stor sjö.

År 1822 uppgjordes af Öfverste-löjtnant C. P. Hällström nytt förslag till Temnarens sänkning, hvarigenom sjön ansågs kunna sänkas med 3 fot, för en kostnad af 27,275 R:dr Banko.

År 1842 verkställdes af Agronomen A. Johnsson undersökning om Temnarens sänkning och förordades densamma, samt vitsordades, att jordmånen å de till Tierps-ån och Temnaren angränsande vidsträckta fälten bestod af svartmylla med lerblandad botten och af mærgel oftast 1 fot från jordytan samt af en här i landet sällsynt god beskaffenhet; samma förhållande vitsordades äfven af Direktör George Stephens vid en af honom hållen undersökning derstädes år 1838.

År 1842 i September hölls inför Landshöfdingarne i Westerås och Upsala län sammanträden med vederbörande intressenter och allmänna ombud, hvarvid en komité utsågs för att befordra ärendet. Genom denna komités och Landshöfdingen, Baron von Kræmers föranstaltande afgaf Majoren, numera Öfversten Otto Modig betänkande i frågan, hvaruti han förklarade sig dela de uti Öfverste-löjtnant Hällströms förslag uttalade åsikter, men att, i anseende till att 20 år redan förflutit sedan förslaget uppgjordes, kostnaden borde ökas med 20 procent eller till 32,700 R:dr Banko, hvartill komme lösen för Odensfors qvarn.

År 1843 den 5 Juli fastställde Kongl. Maj:t Öfverste-löjtnant Hällströms med 20 procent förökade kostnadsförslag, och anvisade ett anslag af 8,000 R:dr utan återbetalningsskyldighet och ett lån af 8,365 R:dr, allt Banko, till arbetets utförande.

År 1844 den 28 Mars hölls ånyo af Landshöfdingarne i Westeras och Upsala län sammanträde med vederbörande angående Temnarens sänkning, dervid bruksegaren på grund af 1824 års förordning afgaf protest mot sjösänkningen, hvilken ansågs menligt inverka på vattentillgången för hans nedanför belägna större jernverk; och fick efter anställd omröstning mellan strandegarne frågan dervid tills vidare förfalla.

År 1860 upptogs ärendet ånyo, då en direktion utsågs, som skulle befrämja framgången, hvilket ansågs böra ske så, att Temnaren blefve sänkt till möjligaste högsta fottal. Genom denna direktions försorg verkställdes undersökningar på flera sätt för att bereda vattentillgång åt vattenverken, oaktadt Temnarens sänkning, dels genom upptagande af en vattenledning från en vik af Dalelven (sjön Ingen), och dels genom anläggande af en damm vid Harforsen, för att betrygga den befarade vattenbristen; kostnadsförslaget uppgick till 315,000 R:dr R:mt utom qvarnlösen. Såväl sistnämnda förslag som det 1822 uppgjorda innefattade endast upprensning af Tierps-ån från och med Odensforsen till och med Harforsen, men icke någon rätning och upprensning af ån i öfrigt, hvarken nedanför Odensforsen eller ofvanför Harforsen till djupvattnet i sjön, än mindre uti de till sjön Temnaren och Tierps-ån nedflytande åar och vattendrag, som äro omgifna af stora sumpiga fält, hvilka äro af en sådan upprensning beroende.

År 1863 förrättades af Förste Landtmätaren C. Sjöholm, efter förordnande, laga värdering af Odensfors qvarn, uppskattad med 50 procents förhöjning, enligt 1824 års förordning, till 7,251 R:dr 30 öre R:mt, hvarmed vederbörande åtnöjdes; men ansåg sig egaren ej böra afträda qvarnen, förrän ett antagligt förslag till sjösänkningen blifvit gjordt.

År 1864 beslöt omsider den utsedda arbetsdirektionen med afseende, dels å de processer man från bruksegarens sida hade att förvänta, dels derå, att sednaste riksdag begärt en ny vattenrättslag, hvilken vore under utarbetning, dels ock slutligen i betraktande af de missgynnande förhållanden, hvarunder jordbrukaren då arbetade, att åtgärderna för Temnarens sänkning borde tills vidare uppskjutas; hvarjemte till betäckande af kostnaden för de förberedande åtgärderna en summa af 4,800 R:dr R:mt skulle på delegarne utdebiteras. Vid samma tillfälle nedlade Landshöfdingen Baron von Kræmer det ordförandeskap i direktionen, som han i många år med varmt och lifligt intresse för sakens framgång utöfvat.

År 1870 den 12 Oktober blef af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Upsala län, efter anmodan, nytt sammanträde med vederbörande hållet, dervid flera delegare framhöllo behovet af att utsträcka rensningsarbetet till vattendragen ofvanom Temnaren, äfvensom en af direktionens ledamöter yrkade, att ny undersökning borde ske och sträcka sig utefter hela Tierps-ån ända ned till Bottniska viken, samt att frågan om upptagande af Ingens kanal åter borde upplifvas. Derefter beslöto strandegarne att utföra årensningen och sjösänkningen enligt 1822 års förslag, samt att den därför utsedda arbetsdirektionen skulle ega att låta uppgöra »*det ytterligare kostnadsförslag, som derföre kunde erfordras*», samt »*i öfrigt vidtagna alla åtgärder, som kunde befordra företaget till ett lyckligt slut.*» Emot detta, i öfrigt enhälliga beslut, reserverade sig ombudet för Ullfors bruksegare och förbehöll denne öppen talan.

Genom det af Förste Landtmätaren C. Sjöholm, enligt vederbörligt förordnande, derefter afgifna förslag skulle ej allenast Tierps-ån ända från Alderforsen till Temnaren och en längre bank vid utloppet från denna sjö rätas, utvidgas och uppmuddras, utan äfven de i sjön Temnaren och Tierpsån utfallande åar och andra vattendrag, icke mindre än 13 stycken till antalet, hvilka omgifvas af sumpiga egor, uppgrävas och uppmuddras till erforderligt djup i sjön, och såmedelst alla de låga markerna befrias från öfversvämning och annan vattenskada, emedan sjön anses blifva sänkt 5,5 à 6,0 fot, eller så mycket, att den icke komme att vid flodtid öfverstiga sitt förra låga vattenstånd sommartiden, Arealen, som derigenom skulle förbättras, är beräknad till 12,000 tunnland och blifvande landvinning uti sjön tjenlig till äng minst 1,500 tunnland, eller tillsammans 13,500 tunnland; slutande detta så omfattande förslag på en kostnadssumma stor 750,000 R:dr R:mt.

Af omnämnda förhållanden synes, att hufvudorsakerna emot frågans lyckliga lösning varit, dels reglerandet af vattentillgången för de deraf beroende vattenverken och motståndet af dess förra egare mot någon förändring dermed och dels i svårigheten, om icke omöjligheten, att på enskild väg kunna anskaffa det stora penningebelopp som dertill erfordras. Det förra hindret är nu lyckligtvis undanröjdt genom nuvarande vattenverksegarens välvilliga medgifvande den 5 Juli 1871, »att rifning af Odensfors qvarn och påbörjande af de arbeten, som i sammanhang dermed böra för Temnaråns rensning i öfverensstämmelse med det af Förste Landtmätaren m. m. C. Sjöholm uppgjorda förslag utföras, må numera taga sin början». Det sednare hindret kvarstår deremot ännu, och i än högre grad, då företaget utvidgats till de dimensioner, som äro för ändamålets vinnande erforderliga, men hvarigenom kostnaden förökats från förut beräknade 49,050

R:dr till 750,000 R:dr, allt Riksmünt. Att anskaffa detta belopp genom upplåning på enskilda händer torde anses nästan omöjligt, då nuvarande lagstiftning *endast* åt staten tillerkänner förmånsrätt för återbetalande af lån till förbättrande af vattenskadad jord. En mellankomst från statens sida torde här böra anses så mycket mera påkallad, som kostnaden ändock af den enskilde jordegaren kräfver mera än vanliga ansträngningar för målets vinnande; och då härtill kommer, att, med undantag af några större bruksegare, flertalet af delegarne utgöres af mindre hemmansägare, så framgår tydligt, att frågans stora omfattning och medlen till dess utförande icke stå till hvarandra i något jemförligt förhållande, utan torde det derföre blifva Riksdagens uppgift att välvilligt genom bidrag underlätta frågans lösning. Temnare-traktens naturliga tillgångar, om de rätt kunna användas, torde äfven berättiga till en sådan önskan och förhoppning. Om den utmärkta jordmånens beskaffenhet har Agronomen Stephens yttrat, »att han blott i Holland sett något dermed jemförligt». Och likväl har denna trakt varit och kommer fortfarande, till dess arbetet kan blifva utfördt, att förblifva af högst ringa värde, genom de skarpa nattfroster som förorsakas genom den vattendränkta marken.

Frågans ovanliga storlek synes äfven derigenom, att odlingsmarkens aflägsenhet från odalegorna nödvändiggör på flera ställen anläggande af nya gårdar med alla dithörande kostnader; och att egovidden, som kan odlas, är, efter areal-medelberäkning, inom Upland tillräcklig för 4 à 5 hela socknar.

Genom den norra stambanans riktning från Upsala—Sala kommer en del af denna trakt att få sina behof af kommunikationer tillgodosedda, och om den under teckning varande Upsala—Gefle-banan kommer att byggas, blifver kommunikationen derifrån för den öfriga delen ännu bättre. Ett låneunderstöd af staten på billiga vilkor är för denna stora vattenaftappnings-frågas realiserande högst nödvändigt. Men icke endast lån torde vara nog dertill. Ett större eller mindre statsbidrag, utan återbetalnings-skyldighet, skulle i ännu högre grad underlätta detsamma och motverka de mindre bemedlade hemmansägarnes oskäligen betungande. Jag vågar så mycket mera framställa en vördsam anhållan dertom, som Kongl. Maj:t redan 1843 anvisade ett anslag af 8,000 R:dr Banko, motsvarande nära $\frac{1}{4}$ af den då beräknade kostnaden och 8,365 R:dr Banko såsom lån, oaktadt att företaget då icke var beräknadt att utsträckas till så stora dimensioner som nu och således mindre resultat deraf var att förutse.

På grund af hvad häruti anförts, och med hänsyn till Riksdagens vid många tillfällen visade välvilja att understödja stora industriella företag, samt uti underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t den 16 April 1868, N:o 28,

erkända vigten och betydelsen af dessa principer, och under förbehåll att till Stats-Utskottet, dit denna motion torde remitteras, få inkomma med erforderliga upplysningar och kostnadsförslag i ämnet, vågar jag vördsam samt föreslå, att *Riksdagen måtte till sjön Temnarens sänkning och hvad dermed i sammanhang står:*

dels bevilja ett anslag af 150,000 R:dr utan återbetalningsskyldighet; och

dels bevilja ett låncunderstöd af 350,000 R:dr, allt Riksmünt, att utgå under 5 år, mot de vilkor som af Riksdagen och Kongl. Maj:t kan komma att föreskrivas.

Om remiss till Stats-Utskottet anhålles.

Stockholm den 26 Januari 1872.

J. E. Johansson,
från Westmanlands län.

N:o 179.

Af Herr O. Wikström: Om ändring af § 93 uti gällande Tullstadga.

Då bränvin och sprit af säd och potatis är den enda utländska vara, förutom krut, som icke är tillåten att uppläggas på nederlag, har sådant otvifvelaktigt sin grund uti den länge lagbestämda ordningen för inhemska bränvinstillverkningen, att skatten skulle utbetalas i förskott, men sedan numera den ändring uti ifrågavarande lagstiftning inträdt, att skatten först utgår när varan disponeras, eller efter samma grunder, som äro bestämda i afseende på tull-liquiden för utländska nederlagsvaror, så synes icke heller skäl förefinnas, att uti tullstadgan längre behålla en undantagsbestämmelse, som uppreser ett hinder för det fria utbytet, hvilket äfven